कपोतवङ्का च सोमवल्ली सरस्वती"इत्येव पाठः तत्र कपोतवल्लीति पाठकल्पनं प्रामादिकं सुश्रुतैकवाक्यतया कपोतवङ्केति पाठस्यैव न्याय्यत्वात् ।

कपोतवर्णी स्त्री कपोतस्य वर्ण इव वर्णोऽस्याः गौरा०ङीप् । स्वर्णलतायां राजनि०तत्फलस्य कपोततुल्यशुभ्रत्वात्तथात्वम्

कपोतवाणा स्त्री कपोतस्तत्पाद इव वाणस्तत्तुल्याकारोऽस्याः। नलीकनामगन्धद्रव्ये राजनि०शरतुल्यरूपत्वात्तस्यात्तथात्वम् ।

कपोतवृत्ति स्त्री कपोतानामिव सञ्चोहरणेनाक्षतसञ्चयेन वृत्तिः। कपोततुल्यायां १सञ्चयरहितजीविकायाम् तस्याश्च सञ्चयराहित्यं कपोतलुब्धकीयशब्दे दर्शितवाक्ये स्फुटम् । कपोतानां वृत्तिरिव वृत्तिरस्य । २तथावृत्तियुक्ते त्रि० । "कपोतवृत्तिर्मावनिचयः संवत्सरनिचयोवा । संवत्सरनिचये पूर्वं निचितमात्रयुञ्ज्यात् जघन्यात्" विष्णुस० वानप्रस्थधर्मकथने । [(वामनहाटी) राजनि

कपोतवेगा स्त्री कपोतस्य वेगो यस्याः ५ब०। ब्राह्मीवृक्षे ।

कपोतसार न० कपोतः तद्वर्णः इव सारोऽस्य कृष्णत्वात् । स्रोतोञ्जने राजनि० । [कापोताञ्जनमिति पाठान्तरम् ।

कपोताञ्जन न० कपोतवर्णमञ्जनम् । स्रोतोञ्जने अमरः

कपोताभ पु०कपोतस्याभेवाभाऽस्य । १कपोतवर्णे हेम०तस्य नानावर्णत्वेऽपि कपोताञ्जनादौ कृष्णवर्णो दृष्टते क्वचित् कर्बुरवर्णोऽपि "तदिदं भस्म कपोतकर्बुरमिति" कुमारप्रयोगात् कर्बुर वर्णस्य कृष्णाधिक्यात् कपोतवर्णत्वम् । सुश्रुतोक्ते २मूषिकभेदे । "पूर्वं सुक्ताः शुक्लविषा मूषिका ये समासतः। नामलक्षणभेदैस्तैरष्टादश निबोध तान्" इत्युपक्रम्य "लालन"इत्यादीन् "मूषिकस्य कपोताभस्तथैवाष्टादश स्मृताः" इति विभज्य "अरुणेनानिलं कुद्धोवातजान् कुरुते गदान् । महाकृष्णेन पित्तञ्च श्वेतेन कफमेव च । महता कपिलेनाहक् कपोतेन चतुष्टयम् । भवन्ति चैषां दंशेषु ग्रन्थिमण्डलकर्षिकाः। पिड़कोपचयाश्चोग्राः शोथश्च भृशदारुणः"इत्युक्तम् । रूपचतुष्टयं वातपित्तकफरक्तजविकाररूपम्"।[तस्य तन्नाशकत्वात्तथात्वम्

कपोतारि पु० कपोतस्यारिः ६त० । श्येनपक्षिणि शब्दर०

कपोती स्त्री कपोतजातिः स्त्री ङीष् । १कपोतजातिस्त्रियाम् । २यूपभेदे च । "अथ यस्येतद्रूपस्य सतः स्थूलदृश्यं भवति सह कपोती नाम यूपः योऽह तादृशं यूपं कुरुते बाह्यायुषोऽन्तं लोकमेति तस्मात्तादृशमायुष्कामोयूपं न कुर्वीत" शत० ब्रा० ११,७,३,२ । "वक्रः सम्पूर्णोऽग्रश्च भवति स कपोती यूप कपोताख्य स्त्रीपक्षिसन्निवेशसाम्यात्" भा० । तेनात्र केनचित् कपोतिन् इति शब्दस्य कल्पनं भाष्यविरुद्धत्वादुपेक्ष्यम् ।

कपोल पु० सौ० कप-ओलच् । गण्डे गल्ले (गाल) अमरः । "कपोलकण्डूं करिभिर्विनेतुम" कुमा० । "कपोलपाटलादेशि बभूव रघुचेष्टितम्" रघुः ।"लोनाक्षिः सुरकरिणां कपोलकाषः" किरा० "यस्याः कपोलैः कलधौतधामस्तम्भेषु" । "कपोलभित्तीरिव लोध्रगौरीः" माघः कपोलाभित्तय इव विस्तीर्णत्वात् उपमि०स० । एवं कपोलफलकादयः प्रस्तीर्णकपोले ।

कप्यास न० आसतेऽनेन आस करणे घञ् कैत० । कपिपृष्ठान्तभागे "तस्य यथा कप्यासं पुण्डरीकमेवमक्षिणी" छा० उ०। "कपेर्मर्कटस्यासम् कप्यासं आसेरुपवेशनार्थस्य करणे घञ् कपिपृष्ठान्तो येनोपविशति" भा० ।

कफ पु० केन जलेन फलति फल-ड । शरीरस्थे धातुभेदे श्लेष्मणि । "प्राणप्रयाणसमये कफवातपित्तैः कण्ठावरोधनविधौ सरणं कुतस्ते" उद्भटः । कफस्य स्वरूपस्थानकर्मादिकं भावप्र० उक्तं यथा ।

"श्लेष्मा श्वेतो गुरुः स्निग्धः पिच्छलः शीतलस्तथा । तमोगुणाऽधिकः स्वादुर्विदग्धो लवणं भजेत् । एकः श्लेष्मा नामस्थानकर्मभेदैः पञ्चविधः । अथ श्लेष्मणां नामान्याह "कफस्यैतानि नामानि क्लेदनश्चावलम्बनः । रसनः स्नेहनश्चापि श्लेष्मणः स्थानभेदतः अथ क्लेदनादीनां स्थानान्याह। आमाशयेऽथ हृदये कण्ठे शिरसि सन्धिषु । स्थानेष्वेषु मनुष्याणां श्लेष्मा तिष्ठत्यनुक्रमात् । दोषाणां सकलशरीरव्यापिनामपि पञ्च स्थानानीति वाग्भट्याभिप्रायेणोक्तानि । तथाच वाग्भटः "इति प्रायेण दोषाणां स्थानान्येकीकृतात्मनाम् । व्यापिनामपि जानीयात् कर्माणि च पृथक् पृथक्"। इति चरकस्य "ते व्यापिनोऽपि कृत्स्नाभ्योरधोऽधोर्ध्वसंश्रयाः" इति अथ तत्तत्स्थानगतस्य श्लेष्मणः कर्माण्याह । क्लेदनः क्लेदयत्यन्नमात्मयत्नाऽपराण्यपि । अनुगृह्णाति च श्लेष्मस्थानान्युदककर्मणा । अयमर्थः क्लेदनोऽन्नं क्लेदयति तेन संहतमन्नं भेदं प्राप्नोति । अपराण्यपि श्लेष्मस्थानानि हृदयादीनि मार्गेण गत्वा तत्र तत्र हृदयालम्बनसंधारणरसग्रहणसमस्तेन्द्रियतर्पणसन्धिसंश्लेषणाद्युदककर्मभिरनुगृह्णाति उपकरोति । तथाच "रसयुक्तात्मकोर्येण हृदयस्थानलम्बनम् । त्रिकसन्धारणं चापि विदधात्यवलम्बनः । त्रिकं शिरोबाहुहृद-